рәһбәри Мирзә Фәтәли Ахундов олмушдур».

А. Шаиг М. Ф. Ахундов јарадычылығынын ичтимаи дәјәриндән кениш сөһбәт ачыр.

А. Шаигин гызғын тәнгидчилик фәалијјәти әсасән 20-чи илләрә дүшүр. Бу дөвр өз мүрәккәб ичтимаи-сијаси сәчијјәси бахымындан һәмишә мүбаһисәли мулаһизәләр, фикирләр доғурмушдур. Вулгар сосиолокизмин тәрәфдарлары классик әдәбијјатымыз, хүсусән поезијамыз һаггында субјектив фикирләр сөјләјирдиләр. Белә бир заманда сөзүн һәгиги мә'насында мүасир мүтәрәгги әдәбијјатшүнасларымыз, о чүмләдән дә А. Шаиг әдәби ирсимизи мүдафиәјә галхмышды. О өз мәгаләләриндә халг јарадычылығынын мүһүм проблемләриндән данышыр. «Дилимиз вә әдәбијјатымыз», «Лирик ел јарадычылығынын хүсусијјәтләри» вә с. мәгаләләриндә фолклор нүмунәләринин дәјәри, онларын мә'на тутуму мәсәләләринә тохунур.

Фолклор нүмунәләринин бәдии јарадычылыға, әхлага вә зәкаја тә'сири күчлүдүр, данмидир. Мәһз бу бахымдан А. Шаиг јазырды: «Мәишәтимизин бирәр ајнасы олан һәдсиз-һесабсыз бајаты вә шикәстәләримиз, мәсәлләримиз, тапмачаларымыз, үрәкләри ән дәриндән чырпындыран, руһлары сәмадакы шәфәгләрә гәдәр јүксәлдән маһныларымыз, нәғмәләримиз гибтә едиләчәк сәадәтләрдир...».

О, романтик сәнәткар кими шифаһи халг поезијасынын өлмәзлијинә вурулур вә бәдии јарадычылығында да онлардан кениш истифадә едир.

А. Шаиг халг јарадычылығы илә јанашы, дил вә әдәбијјат мәсәләләринә тохунур, халг һәјаты, милли һәјат үчүн бунларын чох әһәмијјәтли олмасындан данышыр. Сонралар исә «Јазычыларымызын вә дилчиләримизин шәрәф иши» мәгаләсиндә јазыр: «...Һәр бир дөврүн әдәбијјаты вә әдәби дили әсасән доғма халг дили вә зәнкин халг әдәбијјаты үзәриндә гурулмалыдыр».

А. Шаигин ингилабдан әввәл вә сонра јаздығы әксәр мәгаләләриндә халг талеји үчүн, халг кәләчәји үчүн јанмаг еһтирасы вардыр. Әдиб белә мәгаләләрини, мә'рузә вә чыхышларыны елми дәлилләрлә әсасландырырды.

«Лакин бу бир сәнә ичиндә мајеји-ифтихарымыз олан бу бөјүк шаиримизә еһтирамән нә јапдыг?» — Сабир һаггында бу кәлмәләри дејәндә дә, «Сон сөзүнү демәдән, сон шаһ әсәрини јазмадан Сәһһәти өлүм биздән ајырды», — сөјләјәндә дә, шаирләрин әсәрләринин чап олунмасы гајғысына галанда да вә хүсусилә мәктәб, елм мәсәләләриндә јазанда да А. Шаиг мәһз әсил вәтәндаш кими көрүнүр.

«Мәктәбләримиз» мәгаләсиндә «Милли виҹдан милли мәктәбләрдә доғар» фикринә кәлиб чыхыр, «Институт вә Азәрбајчан», «Дарүлфүнунларымыз вә шура Азәрбајчаны» вә һабелә башга мәгаләләриндә кениш ичтимаи мәсәләләрә тохунурду.

А. Шаиг бир педагог, маарифчи романтик, сонралар совет мүәллими кими елмин вә маарифин күтләнин һәјатында ојнадығы бөјүк ролу ајдын көрүрдү. Совет һакимијјәти илләриндә бир мүәллим кими фәалијјәтини кенишләндирир, ушаг вә кәнчләрин тә'лим-тәрбијәси илә һәртәрәфли мәшғул олмаға бөјүк имканлар әлдә етдијини севинчлә билдирирди.

Ушаг әдәбијјатына мүнасибәтдә А. Шаигин гајғыкешлији ајрыча хәтт кими өзүнү көстәрир. О, «ушагларын зөвгүнү охшајан әсәрләрин» јазылмасы, чап олунмасы барәдә дәфәләрлә мәтбуатда чыхыш етмиш, нараһатлығыны билдирмишдир. Чыхышларынын бириндә бу хүсусда дејир: «Јазычыларымыз, шаирләримиз ушаглар үчүн јахшы әсәрләр јаратмалыдырлар. Онлар өз јарадычылығынын бир һиссәсини мүтләг ушаглара сәрф етмәлидирләр. Чүнки гәһрәманлыг, вәтәнә севки, јахшы охумаг, низам вә интизамлы олмаг идејалары илә долу олан ушаг әсәрләри ушагларын коммунизм руһунда тәрбијәләринә чох-чох көмәк едир».

Тәсадүфи дејилдир ки, А. Шаиг өзү ушаг әдәбијјатынын ән көркәмли нүмајәндәләриндәндир. О, «кичик вәтәндашлар тәрбијә етмәк» үчүн бүтүн сә'ј вә бачарығыны әмәли ишдә әсиркәмәмиш вә сөз ордусунун әскәрләрини дә бу истигамәтә јөнәлтмәјә чалышмышдыр.

Ону да гејд едәк ки, «Әсәрләр»дә А. Шаигин ејни мөвзу вә әдәби шәхсијјәтләрдән бәһс едән мәгаләләриндә тәкрарлар өзүнү көстәрир. М. Ф. Ахундов, Һади, Сәһһәт јарадычылығындан бәһс едән сәһифәләрдә бу чәһәт даһа габарыгдыр. Јәгин ки, нөвбәти нәшрдә бу нөгсан арадан галдырылачаг вә А. Шаигин әдәби-нәзәри ирси даһа камил шәкилдә охучулара чатдырылачагдыр.

Абдулла Шаигин «Әсәрләри»нин IV чилди бир даһа сүбут етди ки, онун әдәби-нәзәри фикирләринин, елми мүддәаларынын хүсуси тәдгигата еһтијачы вардыр.

Камран ӘЛИЈЕВ.

ПОЕЗИЈА

РҮБАИЛ

ДӘНИЗЛИ ШӘҺӘР

Исти гумлар ләпәләри илыглар,
Ајлы сулар саһилләри гылыглар,
Гәдәһ олар мәрмәр балыггулаглар,—
Нур долдуруб ичәр дәнизли шәһәр.

Долу јағар, көј сулара дүшәр дән,
Бүркү көчәр јел ганадлы кәмидән.
Күләкләрлә санки мави зәмидән
Сәринлији бичәр дәнизли шәһәр.

Кечә дәниз јуху сәпәр шәһәрә,
Мајак шамлар ишыг сахлар сәһәрә,
Адамлардан чичәк ачар сал-бәрә,
Көј сулара көчәр дәнизли шәһәр.

Шылтагланар ләпәләрин сәрт тили,
Шаһә галхар далғаларын ағ дили,
Јоруланда, јалајанда саһили—
«Күнаһындан» кечәр дәнизли шәһәр.

Дәнизләрдә далғалардан күчә вар,
Шәһәрләрә гапыларды лиманлар.
Ләвбәр салан һәр бир кәми бир ачар...
Гапылары ачар—
дәнизли шәһәр.

ЧАЈЛАР НИЈӘ ГОВУШУР

Араз Күрә говушар,
Көз јашлары нур олар.
«Дәчәл» «күрә» говушар,
Нур далғасы кур олар.

Сәрһәд меһнәтли Араз
Чатыб Күрә, курлашар.
Бәлкә елә онунчүн
Күр гајнајар, Күр дашар.

Араз Күрә говушуб
Өз адыны итирәр.
...Хәзәрә чатмаг үчүн
Күрә дөнмәјә дәјәр.

Кировабад.

Декабрист М. А. Назимов Азәрбајчанда

ГАФГАЗДА рус ордусунда хидмәт едән вә 14 декабр 1825-чи ил үсјанында иштирак етдикләринә көрә тәгсирләндирилән декабристләр Гафгаз халглары илә рус халгынын достлуг мүнасибәтләринин инкишафында бөјүк рол ојнамышлар.

Бу әлагә совет әдәбијјатшүнаслары, тарихчи вә етнографларынын араштырмаларында мүхтәлиф сәпкиләрдә өјрәнилмишдир. (В. С. Шадури, М. О. Косвен, М. З. Садыгов...). Анчаг декабристләрин Гафгаз фәалијјәти о гәдәр мәһсулдар вә чохчәһәтлидир ки, заман кечдикчә тәдгигат үчүн јени-јени фактлар, материаллар ашкар едилир. Белә ки, XIX әср Гафгаз—рус, конкрет көтүрсәк, Азәрбајчан—рус әлагәләринин өјрәнилмәсиндә декабрист М. А. Назимов диггәтдән јајынмышдыр.

Штабс-капитан Михаил Александрович Назимов (1801—1888) 1823-чү илдән декабристләрин Шимал чәмијјәтинин үзвү олмушдур.

М. А. Назимов һаггында зәнкин мә'лумат јохдур. Декабристләрин хатирәләриндә, јазыларында онун дәрин билијә, јүксәк мә'нәви кејфијјәтләрә малик олдуғу гејд олунур. А. Ј. Розенин «Декабристин гејдләри»ндә охујуруг: «О бири китабларымда бир нечә јол Назимову хатырламышам. Бурада ону демәк истәјирәм ки, о өз һәрәкәтләри, һәјат тәрзи илә... әһалинин рәғбәтини газанмышды». Башга бир декабрист В. С. Толстој јазыр: «Назимов чох ағыллы, савадлы бир адам иди... Әвәзсиз хејирхаһлығы, үрәјинин тәмизлији илә һамыдан сечилирди».

«Декабристин гејдләри»ндә Назимовун јахын досту Н. И. Лорер даһа әтрафлы јазыр: «Мән Михаил Александрович кими исте'дада, һәмишә хејирхаһлыға һазыр олан көзәл үрәкли адама чох аз раст кәлмишәм. Назимов сөздә јох, ишдә хејирхаһлыг едирди вә әсил мә'нада өзүнү башгалары јолунда гурбан вермәјә һазыр олан филантроп (инсанпәрвәр) иди. О, евдән көндәрилән бүтүн пуллары еһтијачы оланлара пајлајырды. Буну да дејим ки, Михаил Александрович һәртәрәфли савадлы иди, чох охујарды вә бизи һәмишә хош тәбәссүмлә гаршылар, һејранедичи, гара парлаг көзләри илә елә илк бахышда дејәрди: «Мән лазым дејиләм ки? Нә илә јардым едә биләрәм?».

Лорерин јаздығындан ајдын олур ки, I Николај «ә'ла забит кими» Назимова «һөрмәт едир вә севирди» вә она көрә дә «императора јахын бүтүн шәхсләр кими, «чидди чәзаландырылмышдыр». Тәкчә Назимов дејил, башга декабристләр дә I Николај тәрәфиндән ағыр чәзаја мәһкум едиләрәк Сибирә, сонра да сырави әскәр кими Гафгаза — о вахт дејилдији кими, «чәнуби Сибирә» сүркүн едилмишди.

Назимовун дүзкүнлүјү, мәрдлији вә һазырчаваблығы декабристләрин һәбсиндән сонра I Николајла сөһбәтиндә өзүнү ајдын шәкилдә көстәрир. «Бизим ишин үстү ачыландан сонра Назимову императорун һүзуруна кәтирирләр вә шүбһәсиз ки, гәсдән дә тәгсирләндирирләр. Орада Назимов дејир: «Зати-алиләри, мәни бирчә шеј тәәччүбләндирир ки, Гыш сарајыны полис мәнтәгәсинә чевирмишсиниз» (Н. И. Лорер).

Хатирә вә гејдләри галмајан башга декабристләр дә Назимовун хатирини чох истәјирдиләр. Үсјанын рәһбәр-

Ашағы Ајыблы кәнд сакини Мирзә Мәммәдов өз евиндә сех ачмышды. Сахта араг дүзәлдирди. Нефт базасынын ишчиси Мирзә Садыг оғлу мүхтәлиф кәндләрдән мал-гара оғурлајыб кәсир, әтини сатырды. Бозалғанлы кәндиндән Әсакл Һәсәнов атасы Меһди Әсәд оғлу илә бирликдә һараданса машын һиссәләри дашыјыб шыдырғы алвер едирдиләр. Товузун Шаумјан күчәсиндә јашајан Самвел Рәһимов фүрсәт дүшәндә гонум-гоншунун евинә кирир, әлинә кечәни јығышдырыб арадан чыхырды. Онун «һәмсәнәтләри» Ејваз Абдуллајев вә Елшән Тағыјев дә ев јармагла мәшғул идиләр. Кировабадлы Назим Гафаров, Нурәддин Ағајев вә Сәлим Мирзәјев тикинти материаллары оғурлајыб, Товузун кәндләринә кәтирир, бурада хырыд елајирдиләр. Күрчүстанын Сагаречо рајонундакы Јормуғанлы кәнд сакинләри Исмајыл Танрывердијев вә Һачы Маһмуд оғлу Чејранчөл гышлағына даданмышдылар. Газах рајонунун Гырагкәсәмән кәндиндән Искәндәр Татаровун бәләдчилији вә көмәји илә совхоз гојунларыны бөлүкләјиб апардылар. Чејранчөлдән ат оғурлајан Маһмуд Јусиф оғлу да Сагаречо рајонундан иди. Она да Газағын Косалар кәндиндән Кнјаз Әскәров бәләдчилик едирди. Бунлар һамысы ифша олундулар.

Милис чинајәт башында тутуланлары һәбсә алды. Сәнәдләр прокурорлуға көндәрилди. Мәһкәмә иш кәсди. Бунунла да мәсәлә гуртара биләрди. Дахили ишләр шө'бәсиндә гәрара алынды ки, чәзаја мә'руз галанлары халг таныса јахшыдыр, адамлар ибрәт көтүрәр, милисин дә нүфузу артар, онун һәссаслығына, оперативлијинә инам күчләнәр, һәм дә чамаат рә'јини сөјләјәр.

Мүхтәлиф јерләрдә јығынчаглар кечирилди, чинајәткарларын шәкилләри көстәрилди, нә етдикләри һамыја мә'лум олду.

Чамаатдан сорушдулар:

— Нә дејирсиниз бунлара?

Башга нә сөз ола биләрди, һамы лә'нәтләди бизим көзәл чәмијјәтимизин адына ләкә кәтирәнләри, мә'нәвијјат касыбларыны. Дедиләр ки, инди намусла долананлардыр фираван јашајанлар, бәс бу адамлар нә үчүн һалал зәһмәти вә һалал зәһмәтдән кәлән хош күзәраны гојуб чиркаблы јола дүшүбләр?!

Бә'зи дахили ишләр шө'бәләри тәбиәтин горунмасыны өз хидмәти борчларындан кәнар һесаб едирләр. Дејирләр ки, гој тәбиәти мүһафизә идарәләри горусун ағачлары, гушлары, битки вә чөл һејванларыны. Јанлыш мүнасибәтдир!

Бир дәфә Абдуллајев Хатынлы кәндинә кетмишди, чамаатла сөһбәт вахты деди:

— Бизим һәјатымызда, сағламлығымызда тәбиәтин дә хидмәти чохдур. Мәни баша дүшүн, адамлар вар ки, чај кәнарында бир дәфә көрдүјү вәләси бир дә көрмәк үчүн ики истираһәт күнүнү итирир, хәрч чәкир, хејли јол кәлир. Кәндимизин әтрафындакы мешәләри, онун сәрвәтләрини тәбиәт сизә тәмәннасыз бәхш етмишдир. Бу јахшылығы гијмәтләндирин. Көзәллијин гәдир-гијмәтини билин. Тәбиәтә гәсд едәнләрә јахшы инсан демәк чәтиндир.

Адачыглара гонаркән узагдан јовшан шәләсини хатырладан газлар чох иди Күрүн шахәләндији мешәләрдә. Кәкликләрин гаггылтысыны экс едәрди фикирли јарғанлар. Ахшамүсту мараллар нахыра гарышыб отлајарды сүкутлу талаларда. Һәр аддымда гаршына габан сүрүләри чыхарды. Күрүн голларында балыг о гәдәр иди ки, паја илә вуруб тутмаг оларды онлары. Бу араларда ағачлар дараг диши кими сых иди.

Кечән илин јанварында Күргырағы мешәләрдә ики зијанкар јахаланды: Шаһвердијан Шурик вә Саркисјан Жора. Һәр икиси Ермәнистанын Кировакан шәһәриндән иди. Кировакан(л)а Товузун арасы ики јүз километрә јахындыр. Рејдин иштиракчылары зијанкарлары јахаладылар. Хејли кәклик гырылмышды, габан овланмышды. Рејдин рәһбәри:

— Инди нечә еләјәк? — деди. — Башга нијјәтлә кәлсәјдиниз, сизи евимизә апарыб оланымыздан һөрмәт едәрдик...

Рајон партија комитәсинин тапшырығы илә Дахили ишләр шө'бәси тез-тез белә рејдләр кечирир. Бәрә ағыр-ағыр сулары јарыб милис ишчиләрини Күрүн о тајына апарыр. Чајын ортасына чатанда ахарбоју әразини ајдын көрмәк олур. Тәбиәт чох шеј итирмишдир — һәм ағачындан, һәм һејванатындан, һәм гушларындан. Бәс нечә етмәли ки, тәбиәт өзүнү бәрпа еләсин? Бу мәсәлә илә мүхтәлиф идарәләр мәшғулдур вә милис дә өзүнү тәбиәти горујанлардан ајырмыр.

Сон вахтлар мүхтәлиф адамлардан 120 сәнәдсиз ов силаһы јығылмышдыр.

Милисин ишә гарышмасы јерли овчулары нисбәтән чызығына гајтармышдыр. Бу тәрәфләрә Тбилисидән, Горидән, Схалтубодан Күрдә амонел партлатмаға, өрдәјин, газын көксүнү гурғушунла дешмәјә, гарлы мешәдә габан кабабы чәкмәјә кәләнләр чох олурду. Инди онларын да ајағы хејли кәсилиб. Мүбаризә давам едир, буна ара вермәк лазым дејил... Ганунсуз мешә гыранлары да милис чидди чәзаландырыр.

Рәис деди ки, өһдәсиндән кәлә билмәдијимиз ишләр дә чохдур. Бир пара тичарәтчиләр адамларда наразылыг төрәдирләр... Бә'зиләри, мәсәлән, бензин сатанлар, машын тә'мирчиләри, чајчылар, автобазанын јујучулары јенијетмәләри гәпик-гурушла ширникләндириб өз јерләринә ишләдирләр. Һәлә бунлара тамамилә сон гоја билмәмишик... Мә'нәвијјатын, ичтимаи шүурун күтләви јүксәклијинә наил олмајынча раһатлана билмәрик.

Мән һәлә бир милис ишчиси көрмәмишәм ки, кими исә мәһкәмә салонуна апараркән еји ачыг олсун. Онларын һамысы инсанын дүшдүјү ағыр вәзијјәтдән кәдәрләнирләр, бәлкә дә, она көрә кефсизләјирләр ки, кимисә гәбаһәтиндә өзләрини дә күнаһлы билирләр. «Вахтында тәблиғат апарсајдыг, тәдбир көрсәјдик, бу вәтәндаш чәза чәкмәли олмазды, тикәрди, бичәрди, әкәрди, нәфәси евиндә, көзү ушагларынын үстүндә оларды» дејирләр...

Мәстан ӘЛИЈЕВ,
Азәрбајчан Ленин комсомолу мүкафаты лауреаты.

● ТӘНГИД ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА

А. Шаигин әдәби көрүшләри

АЗӘРБАЈЧАН әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәләриндән бири, педагожи фәалијјәти илә халгына бөјүк хидмәт көстәрән, ондан артыг дәрслик мүәллифи Абдулла Шаигин «Әсәрләри»нин IV чилди (тәртибчиси филолокија елмләри доктору, профессор Камал Талыбзадә, редактору филолокија елмләри доктору Әзиз Мирәһмәдовдур) чапдан чыхмышдыр. Илк дәфәдир ки, мүәллифин елми әсәрләри, тәдгигат вә мәгаләләри топлу һалында кениш охучу күтләсинә вә елми-әдәби ичтимаијјәтә чатдырылыр.

А. Шаигин әдәби-нәзәри мәгаләләри сүбут едир ки, о, бәдии јарадычылыгла јанашы, тәдгигатла да мәшғул олмуш, дөврүн, заманын мүтәрәгги руһуну тута билмишдир.

Әдибә көрә, јарадычылыг һаггында доғру фикир демәјин әсас өлчүләриндән бири һәјат һәгигәтинә садигликдир. Абдулла Шаиг һәмишә «әдәбијјат илә чәмијјәт, чәмијјәт илә әдәбијјат сых-сых бир-биринә мәрбутдур», — дејир, «һәјат илә јан-јана јүрүјән, бүтүн гүввәт вә һәрарәти һәјат вә мүһитдән алан әдәбијјат»дан данышыр: «Сәһһәтин ше'рләри шикајәт, кәдәр вә изтирабла долудур. Фәгәт бу кәдәр вә изтираб шәхси кәдәр дејил: мүһитдән вә чәмијјәтдән алдығы үмуми кәдәрдир». Вә јахуд: «Мирзә (М. Ф. Ахундов— К. Ә.) јарадычылығындакы әсас моментләр: мөвзуларыны доғрудан-доғруја һәјатдан алараг, падшаһдан гапычыја, молладан фалчыја, ханлардан, мүлкәдарлардан хәсис тачирләрә, әкинчиләрә гәдәр чох јахындан билдији вә гәләмә алдығы шәхсләр, бирәр чанлы типләрдир».

Мараглы чәһәт бурасындадыр ки, А. Шаиг әдәбијјат тарихимиздә һәм романтик, һәм дә реалист кими мәшһурдур. Онун јарадычылығында романтизм өз јерини тәдричән реализмә вермишдир. Һәм дә реализм романтизми там јох етмәмишдир. Лакин һәјата објектив мүнасибәт онун үчүн, мәнсуб олдуғу әдәби чәрәјанларын мүхтәлифлијиндән асылы олмајараг һәмишә өн хәтдә олмушдур. Буна көрәдир ки, һәм романтикләрдән, һәм дә реалистләрдән данышаркән һәјат мөвгејини бүтүн гүввәсилә мүһафизә етмишди.

«Һади заманыны һәр кәсдән зијадә ајдын вә ачыг сурәтдә көстәрән шаирдир...», «Мүбаризәдә ачиз олдуғуну һисс едән Сәһһәт... халгдан узаглашараг халг үчүн ағлајыр» јазан әдиб, мәгаләләриндә һаггында данышдығы сәнәткарларын әдәби хидмәтләрини, онларын јарадычылыгларынын сәчијјәви чәһәтләрини нәзәрә чарпдыра билир. Чавидин «Иблис» әсәри һаггында мәгаләсиндә исә А. Шаиг һәм дә фачиә жанрынын хүсусијјәтләрини, ону доғуран сәбәбләри шәрһ едир. «Иблис» фачиәсинин психоложи тәрәфләрини, образын дүшүнчә вә мәгсәдләрини ачыб көстәрир. Иблисин рәмзи мә'насыны ајдынлашдырыр. Бир сөзлә, драматик һадисәләрә әсил тәнгидчи кими јанашыр, әсәри објектив тәһлил едир.

«Маариф вә мәдәнијјәт» журналы (1925, № 2) һәмин мәгалә илә бирликдә дәрч етдији мә'луматда јазыр: «...Мәтбуатымызда көзә ара-сыра чарпан тәнгид мәгаләләринин бә'зиләри гырыг, сөнүк, елми принсипләрдән узаг, бә'зиләри исә там мә'нада әһәмијјәтсиз олур вә аз-чох тәгдир едилә биләчәк мәгаләләр һәјатымызда надир һадисәләрдән сајылыр».

Журнал А. Шаигин мәгаләсини мәһз белә «надир һадисә» һесаб етмишди.

А. Шаигин мәгаләләри ичәрисиндә өмрүнүн әввәлки дөврү үчүн сәчијјәви олан тәрчүмеји-һал јазыларына да раст кәлинир. Сабир, Һади, Сәһһәт һаггында долғун, мәзмунлу, конкрет биографик мә'луматлары вермәклә, мүәллиф әдәбијјат тарихимиз үчүн мүәјјән бир иш көрмәк арзусунда олмушдур.

Китаба диггәтлә нәзәр саланда көрүрүк ки, о бә'зән бир әсәрдән, бир јазычыдан, бә'зән исә бир груп јазычылар, әдәбијјат тарихинин мүхтәлиф просесләри һаггында мәгаләләр јазмышдыр. Ону әдәби һадисәләрлә јанашы, тарихи һадисәләр дә чох марагландырмышдыр.

Јунис Имрә, Нәсими, Хәтаи, Фүзули, Нәф'и, Сејид Әзим, Вагиф, Видади, Закир, Ахундов, Ә. Һагвердијев јарадычылығы барәдә А. Шаигин фикирләри бу күн дә чох актуал сәсләнир.

А. Шаиг дөврлә әдәби инкишафы һәмишә вәһдәтдә көтүрүр вә беләликлә дә, ајры-ајры сәнәткарларын ичтимаи-сијаси мөвгејини мүәјјәнләшдирирди. «Мирзә Фәтәли Ахундов һаггында мүлаһизәләрим», «М. Ф. Ахундовун «Алданмыш кәвакиб»и һаггында мүлаһизәләрим», «Молла Пәнаһ Вагиф», «1905-чи ил ингилабындан сонра јетишмиш әдәбијјатымыза сәтһи бир нәзәр», «Аббас Сәһһәт» вә хүсусилә 1922-чи илдә јазылмыш «Әләкбәр Сабирин әдәбијјатымыздакы әһәмијјәти вә мөвгеји» мәгаләләри бу чәһәтдән чох мараглыдыр.

А. Шаиг өз бөјүк мүасири Сабири гуру вә риторик чүмләләрлә тә'рифләмир, мәдһ етмир. Онун сәнәтинин гүдрәтинин һарадан јүксәлдијини көстәрир: «Сабир халгдан доғулмуш, халг ичиндә јашамыш, халгы сызладан јаралары, әзиб хырпалајан сәбәбләри дујмуш, һәјатында бүтүн ачылары дадмыш, мүшаһидә вә тәчрүбәләрдән кечирмиш бир шаирдир».

Мүәллиф Сабир әсәрләриндә үч әсас хүсусијјәти гејд едир: хәлгилик, һәгигәт, сәнәткарлыг.

Ахундовун рус ичтимаи һәјаты, рус мәдәнијјәти вә әдәбијјаты илә јахынлығы һәмишә диггәт мәркәзиндә олмушдур. XIX әсрдә Шәрг вә Гәрб мәдәнијјәтләринин мүнасибәти јени тәрздә өзүнү көстәрирди. А. Шаиг јазырды: «Чәмијјәтдә јени бир ингилаб фикри доғмаға башламыш, әски Шәрг тәрәфдарлары илә Гәрб тәрәфдарлары арасында илк тоггушма, илк һәрәкат вә әски һәрәкат башламышды. Бу ингилаби фикир ордусунун илк